

ПЯТЫ КІРАЎНІК УРАДА САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ

Нямногія ведаюць, што горад Барысаў і Барысаўскі раён далі Беларусі трох прэм'ер-міністраў, кіраўнікоў урада БССР. Гэта Язэп (Пасіф) Адамовіч (1924—1927), Апанас Кавалёў (1937—1938) і Мікалай Аўхімовіч (1956—1959).

Раскажу пра першага.

Яго папярэднікамі на пасадзе кіраўнікоў урада Савецкай Беларусі былі Зміцер Жыдуновіч, Аляксандр Мяснікоў, Вікенцій Міцкевіч-Каспукас (Літоўска-Беларускай ССР) і Аляксандр Чарвякоў.

13 сакавіка 1924 года адкрыўся VI (надзвычайны) Усебеларускі з'езд Саветаў, які заканадаўча аформіў узбуйненне БССР. З'езд размежаваў пасады Старшыні ЦВК БССР і Старшыні СНК БССР, які ў 1924—1924 гадах адначасова займаў Аляксандр Чарвякоў. Ён застаўся на пасады старшыні ЦВК рэспублікі. Старшыней жа Савета Народных Камісараў БССР выбралі Язэпа Адамовіча, якому споўнілася толькі 27 гадоў. Але камсамольны называлі яго «дзядзькам Язэпам».

Яго жонка Соф'я Шамадзіна стварджала, што ён нарадзіўся ў Мінску. Гэта памылка. На самай справе ён з'явіўся на свет 7 студзеня 1897 года ў Барысаве. Бацька Язэпа — Аляксандр Іванавіч, работнік высокай кваліфікацыі, працаваў на найме мадэльшчыкам на кафельных заводах і гліняна-пасудных фабрыках у Мінску, на фабрыках у Нова-Барысаве, Тыфлісе і ў беларускім мястэчку Крупках. Як успаміналі дзеці, гэта быў, відаць, вельмі таленавіты чалавек, які сам ствараў мастацкія мадэлі і нават скульптурныя партрэты. Па сваім часе — чалавек адукаваны. З'яўляўся актыўным удзельнікам рэвалюцыйных падзей 1905—1907 гадоў. Таму ў Барысаве жыў пад наглядам паліцэйскіх і жандарскіх органаў.

Ужо з дванаццаці гадоў Язэп ідзе на Барысаўскую гліняна-пасудную фабрыку, дзе працаваў яго бацька. Там юнак рана адчуў усю цяжкасць эксплуатацыі дзяцей. Акрамя Нова-Барысава (гліняна-пасуднай і запалкавай фабрыкі «Бярэзіна»), працаваў на фабрыках Мінска, Крупак, Тыфліса. Адбывалася гэта летам, а зімой вучыўся і такім чынам скончыў царкоўнапрыходскую школу.

Старэйшы брат Язэпа Уладзімір Аляксандравіч стаў камандзірам дывізіі Чырвонай Арміі, генерал-маёрам. Памёр у 1961 годзе.

У 1915 годзе Язэпа Адамовіча мабілізавалі ў армію, удзельнічаў у Першай сусветнай вайне на Паўднёва-Заходнім і Румынскім франтах. Яму было прысвоена званне старшага унтэр-афіцэра. За мужнасць і гераізм узнагародзілі ордэнамі Святога Георгія чацвёртай, трэцяй і другой ступеней.

Акрамя таго прымаў актыўны ўдзел у рабоце рэвалюцыйных гурткоў і ў 1916 годзе становіцца членам РСДРП.

У канцы 1916 года быў паранены і накіраваны на лячэнне ў Харкаў. Пасля Лютаўскай рэвалюцыі Адамовіча выбралі членам палкавога камітэта 310-га Шацкага палка, Харкаўскага Савета рабочых і салдацкіх дэпутатаў.

За рэвалюцыйную дзейнасць па прыгавору ваеннага суда Язэп Аляксандравіч быў пасланы на Румынскі фронт, дзе вёў бальшавіцкую прапаганду.

Пасля ліпеньскай дэманстрацыі ў 1917 годзе ў Петраградзе Адамовіч вяртаецца на радзіму і ўступае ў 121-ы пяхотны полк. У гэтым палку знаёміцца і хутка збліжаецца з Аляксандрам Мясніковым і з іншымі рэвалюцыянерамі, выбіраецца ў гарадскі савет і працуе там ужо з бальшавікамі.

3 верасня 1917 года Адамовіч перавялі ў каманду разведчыкаў 3-й батарэі 105-й артылерыйскай брыгады 11-й арміі Паўднёва-Заходняга фронту. У снежні 1917-га Адамовіч прыехаў у Барысаў і быў выбраны сакратаром павятовага выканкама, устанаўліваю савецкую ўладу ў родным Барысаве. Са студзеня 1918 года становіцца членам РКП(б).

У сувязі з наступленнем нямецкіх войск з невялікай групай узброеных рабочых пакінуў Барысаў і праз некаторы час апынуўся ў Смаленску, дзе прымаў актыўны ўдзел у рабоце штаба Чырвонай гвардыі і арганізоўваў розныя атрады Чырвонай гвардыі.

Летам 1918 года абласны рэвалюцыйны камітэт у Смаленску вылучае Язэпа Аляксандравіча на пасаду памочніка начальніка гарнізона і каманданта горада, а праз кароткі час — начальніка гарнізона Смаленска і губернскага ваеннага камісара. 3 верасня 1918 года ён — ваенны камісар Магілёўскай губерні і Лепельскага павета.

Менавіта пад кіраўніцтвам Адамовіча праводзілася падаўленне контррэвалюцыйных паўстанняў: сялянскага (кулацкага) Жыгалава, паўстання ў Дзямідаўскім павеце, антыбальшавіцкага выступлення 24—29 сакавіка 1919 года (паўстанне Стракапытава), у Гомельскай губерні, Бранскага паўстання канца 1919 года.

Па ўсіх правілах вайсковай аператыві і тактыкі пад яго кіраўніцтвам была распрацавана і ажыццэўлена аперацыя па знішчэнні стракапытаўцаў, якія ўзнялі контррэвалюцыйны мяцеж у Гомелі. Жлобінскі атрад, ваенным камісарам якога быў Язэп Адамовіч, размясціўся непасрэдна ад чыгуначнай станцыі Уза. Адсюль ён накіраваўся ў Гомель. Задача заключалася ў тым, каб прымусіць мяцежнікаў адступіць на Навазыбкаў. Вайсковая задуманая аперацыя закончылася выдатна. Мяцежнікі паналі ў расстаўленую пастку і склалі зброю. Умела павёў сабе Адамовіч ў маі 1919 года, калі ў Горацкім павеце пачалі дзейнічаць бандыты.

Пасля вызвалення Беларусі ад польскіх інтэрвентаў ён стаў членам Мінскай губернскай парттройки (В. Кнорын, Я. Адамовіч, А. Чарвякоў), Мінскага губернскага ВРК, ваенным камісарам Мінскай губерні, народным камісарам па ваенных справах БССР, членам Ваенна-рэвалюцыйнага камітэта БССР, начальнікам Мінскага гарнізона.

У канцы верасня 1920 года ў Чырвоную Армію было накіравана 68 тысяч чалавек, з іх каля 8 тысяч камандзіраў. За паспяховае правядзенне ваенна-мобілізацыйнай работы Адамовіча ўзнагародзілі залатым гадзіннікам, а пазней і імяной зброяй.

У 1929 годзе ў артыкуле «Как прогнали из Белоруссии польских панов» ён нагадваў:

«[...] Редактор газеты «Звезда» и член Литовско-Белорусского Центрального Комитета тов. Кнорин сообщил мне, что решением Литовско-Белорусского ЦК намечена будущая губернская парттройка в составе Кнорина, Червякова и меня.

[...] Немедленно сгруппировали основное ядро будущей власти в Белоруссии, направляемся эшелонам к Борисову. Войска двигались вперед, а мы вслед за ними на подводах быстро добрались к Минску. Армия наша в это время была уже далеко за Минском и двигалась на запад.

Мы осматриваем Минск. Город очень изменился. Всюду разрушение, следы пожаров, в многих местах они еще не утихают. Очень много разрушенных домов, строений, мостов.

Все это говорит нам, что нас ждет большая организационная работа.

Быстро организовали Военно-Революционный комитет, в который вошла выделенная тройка. Заседания комитета проходили почти каждый день.

[...] Мы ищем, мобилизуем все местные силы, отбираем лучшие части из партизанских отрядов и организовываем власть. Тут же мы укрепляем Красную Армию, которая идет вперед, спешно проводим мобилизацию бывшего командного состава, бывших офицеров, и в то же время призываем рабочих и крестьян стать в ряды Красной Армии.

[...] К этому времени в Минске насчитывалось человек 30—40 большевиков, которые концентрировались вокруг партийной тройки; решено оформить Минскую партийную организацию».

Пасля заканчэння Грамадзянскай вайны, Адамовіч, як і раней, заставаўся на ваеннай рабоце. Ён быў начальнікам гарнізона Мінска, наркамам па ваенных справах Беларусі, членам Рэўваенсавета войск Магілёўскага і Мінскага раёнаў, камандуючым часцей асобага празначэння рэспублікі.

У іншых крыніцах яго апошняя пасада назывецца так: «старшыня надзвычайнай камісіі па барацьбе з бандытызмам». Менавіта Язэп Аляксандравіч вёў энергічную барацьбу з бандыцкімі атрадамі, якія ў вялікай колькасці перакідваліся на тэрыторыю Беларусі з Польшчы.

З 1921 года Я. А. Адамовіч займаў пасаду наркама ўнутраных спраў, быў выбраны намеснікам ЦВК і СНК БССР.

З 1922 года Язэп Аляксандравіч слухач Маскоўскай ваеннай акадэміі. Адамовіч прыняў удзел у падрыхтоўчай рабоце па стварэнні ССР, уваходзіў у склад беларускай дэлегацыі на X Усерасійскім з'ездзе Саветаў, удзельнічаў у рабоце I з'езда Саветаў ССР.

У лютым 1924 года Адамовіч прыняў удзел у склад Часовага Беларускага Бюро ЦК РКП(б) па ўзбуджэнні тэрыторыі БССР з'яўляўся ўпаўнаважаным СНК БССР па далучэнні Віцебскай вобласці да Беларускай ССР.

У сакавіку 1924 года УЦВК прыняў пастанову аб узбуджэнні БССР і аб перадачы ёй шэрагу паветаў Віцебскай, Гомельскай і Смаленскай губерняў.

З 17 сакавіка 1924 года Язэп Аляксандравіч узначаліў Савет Народных Камісараў БССР. У 1924—1925 гадах ён быў членам Рэўваенсавета ССР.

З імем Адамовіча звязаны многія многія поспехі ў сацыяльна-эканамічным і культурным развіцці Беларусі ў 1924—1927 гадах.

Гэта аднаўленне абутковай фабрыкі ў Мінску (лістапад 1924 года), адкрыццё электрастанцыі ў Шклове (18 сакавіка 1925-га), арганізацыя Беларускага саюза саматужна-прамысловай кааперацыі (снежань 1925-га), выпуск першых у Беларусі такарных станкоў на Мінскім заводзе «Энергія», заснаванне Бярэзінскага дзяржаўнага запаведніка (30 студзеня 1925 года), правядзенне I Усебеларускага з'езда сялянскіх і батрацкаў у Мінску, I з'езда інжынерна-тэхнічных, эканамічных працаўнікоў і аграномаў БССР, заснаванне ў Мінску Беларускай кніжнай палаты, выданне педагагічнага часопіса «Асвета» (чэрвень 1924 года), часопісаў «Беларуская медычына думка», «Беларуская работніца і сялянка» (лістапад 1925 года), «Беларускі піянер», «Советское строительство Белорусской Советской Социалистической Республики», «Плуг» — органа Народнага камісарыята земляробства БССР (студзень 1925 года), «Наш край» (кастрычнік 1925-га), заснаванне выдавецтва «Навука і тэхніка» (1924), устаўленне ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга БССР — вышэйшай узнагароды рэспублікі ў 1924—1933 гадах, адкрыццё Аб'яднанай Беларускай ваеннай школы імя М. Калініна (1 лістапада 1924 года), Віцебскага ветэрынарнага інстытута (4 лістапада 1924 года), Мінскага музычнага тэхнікума (кастрычнік 1924-га). З'явілася пастанова СНК БССР аб прысваенні звання «Народны паэт Беларусі» Янку Купалу і Якубу Коласу. Адбылася першая перадача Беларускай шырокавапашчальнай радыёстанцыі РВ-10 імя Саўнаркама БССР (15 лістапада 1925 года).

У гістарычнай літаратуры сцвярджаецца, што «бацькамі беларусізацыі» былі Аляксандр Чарвякоў, Усевалад Ігнатоўскі і Антон Баліцкі. На вялікі жаль, на сённяшні дзень замоўчваецца той факт, што вялікую працу па беларусізацыі праводзіў Старшыня СНК БССР Адамовіч, які фактычна стаяў ля вытокаў правядзення гэтай палітыкі ў рэспубліцы.

Яшчэ 5 лютага 1921 года сесія ЦВК БССР па яго ініцыятыве звярнулася да культурных работнікаў — урадженцаў Беларусі з заклікам вярнуцца для працы па яе нацыянальна-культурным адраджэнні.

У фондах Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь захоўваецца гэты каштоўны і цікавы дакумент. Прывядзём яго фрагменты:

«...Товарищи! Одной из величайших задач, которые стоят перед нами, является задача народного просвещения. Нам нужно почти из ничего создать для трудящихся масс всех национальностей Белоруссии сеть школ, детских домов, садов, библиотек, клубов, изб-читален. Нужно поставить широко политико-просветительную работу среди взрослых, построить систему профессионально-технического образования, создать университет, развить работу в области искусства. И всё это строить в громадном масштабе не для панов, буржуазии и их приспешников, а для широких масс, для крестьянства, для пролетариата.

В тесной связи с задачами просвещения стоит вопрос о работе на всех местных языках Белоруссии, каковыми постановлением ЦИК Белоруссии признаны языки белорусский, русский, еврейский и польский. В особенно трудных условиях находится работа на языке белорусском. Польские паны и ксендзы насильственно навязывали белорусскому крестьянину польский язык, а царские чиновники и попы занимались насильственной русификацией. Развитие белорусской культуры было задержано. И теперь в той части Белоруссии, которая осталась за кордоном, идёт насильственная колонизация. Диктатура пролетариата открывает свободный путь для культурного развития тех народов, культура которых в буржуазном строе угнеталась и преследовалась. Белорусский трудовой народ может теперь свободно строить свою культуру на родном языке. ЦИК Советов Белоруссии, подтвердив равноправие всех местных языков Республики, предписал Наркомпросу Белоруссии в своей работе исходить из неуклонной перспективы планомерного и постепенного перехода тех учреждений, где учатся и воспитываются дети-белорусы, на материнский белорусский язык. В связи с этим принимается ряд мер по подготовке работников просвещения, могущих вести свою работу на белорусском языке по изданию и приобретению книг и учебников и по выработке терминологии. Такие же меры будут приняты по отношению к работе на других местных языках — еврейском и польском.